

भयानक वरी

ब्रह्मपुर नांवाच्या गांवाजवळ रानांत महादू नांवाचा शेतकरी रहात असे. त्याला लखू नांवाचा एक मुलगा होता. लखू रोज गाई चरायला घेऊन जात असे. बाप उठल्या-सरोवर धार काढी व गाईला चारा घालून लखूला उठवी. लखू शेणगोळा करून न्याहरी करी व गाई घेऊन रानांत जाई.

लखूची आई लवकर वारली. म्हणून बापलेक सैपाक व घरचीं कामे करीत. त्यांचे घर म्हणजे एक ओंपडे होते. ते रानांत एका बाजूला होते.

रानाला लागूनच पलीकडे डोंगराळ प्रदेश होता. लखू गाई घेऊन तिकडेच जात असे. गाई कुरणांत चरत व लखू कधी झाडावर

चढून पावा बाजवी नाहींतर गुणगुणत कोठे तरी हिंडे फिरे. पण महादूने त्याला ताकीद केली होती की, डोंगरांतल्या गुहेत वाघ, सिंह व इतर श्वापदे आहेत असे लोक सांगतात. तेव्हां त्या बाजूला जाऊ येऊ नकोस.

एकदां लखू गमतीखातर तीर कमान घेऊन गुरांना रानांत चरायला घेऊन निघाला. गुरे चरायला सोडून तो एका झाडाच्या बुवाला टेकून उभा राहिला. खेळाखेळांत दूर कोणी पक्षी दिसला की तो नेम घरून तीर सोडीत होता.

तो तीर सोडीत होता व गंमत पहात होता. मध्येच डोंगरापलीकडून दरीतून त्याला

आला! असल्या घोड्याने वर्णन त्यापूर्वी त्याने कधी ऐकले नव्हते. त्या घोड्यावर बसल्यानंतर तो डोंगराकडे पावला यावरून त्याच्या सहण्याची जागा त्या डोंगरा पली-कडच्या दरीत असणार, मी वही निघाली आणि हा घोडा माझ्याबरोबर आला तर एक संमत करता येईल. या विचित्र घोड्याला बलागुण्या बाजारांत विकून खूप पैसे मिळविता येतील.

जसा विचार करीत लखू झाडाखाली उभा असता तो शिगी घोडा माई बरोबर होते आणि हे जात कसे काय शिरले चक्रे लागला. अथवा माई त्याला पाहून मुवा ?

बुजल्या. पण तो निरुपद्रवी आहे हे कळल्यावर त्या शांतपणे चक्रे लागल्या व तो घोडा पण चक्रे लावला.

लखूचा वारले, कदाचित संध्याकाळ पर्यंत वेध चरत राहून नंतर तो घोडा परत आपल्या दरीकडे जाईल. पण संध्या-काळ झाली तरी घोडा तेथून इकडेला नाही. लखूने माईना धाकडे इकडेलावर तो बोटासुद्धा त्याच्याबरोबर लखूच्या झोपड्या-पर्यंत आला.

लखूने सर्वे गुरांना एकत्र केले आणि त्या घोड्याला पण त्यांच्याबरोबर सोडून दिले. चारी वाजून मोठे कुंपन होते. म्हणून कोणी अंत जाणे किंवा आतून बाहेर येणे शक्य नव्हते.

या विचित्र घोड्याविषयी बड्डांना सांगावे की तंगू नये हे तो काहीच ठरवू शकला नाही व खाऊनपिऊन झोपी गेला. सकाळी त्याच्या बाबाने त्याला उठविले आणि म्हणाला—“अरे लखू कठ ? पडा आपल्या गुरांना खावला एक राबटी जनावर जात शिरले आहे. चारी वाजून कुंपण होते आणि हे जात कसे काय शिरले चक्रे लागला. अथवा माई त्याला पाहून मुवा ?”

बांदोबा
१२

लखू लखून उभा राहिला. त्याला त्या शिगी घोड्याची आठवण झाली. आपण रात्री हा घोडा विषयी काही बोललो नाही. रात्री उठून तो पंधरा काय करतो हे पाहिले देखील नाही. तेव्हा काय नेम एक दोन माईना त्याने माऊन देखील टाकले असेल. तो म्हणाला “बाबा! आपल्या माई सर्वे जाहेन की त्यांना ठार करून ते जनावर पळून देखील गेले !”

“देवचक्र कुंपने सर्वे माई नियंत आहेत व मला पाहिल्याबरोबर ती पड्डेवाला वाघ कुंपणाकडून उडी मारून पळून गेला.” म्हणाला. लखूच्या निवांत जीव आला. म्हणाला “बाबा! मी तुम्हांला रात्री सांगितले नाही. तो पड्डेवाला वाघ नसून एक विचित्र घोडा आहे. त्याच्या अंगावर बाघासारखे पडे आहेत व कपाळावर एक शिंगण आहे. काल आपल्या माईबरोबर तो चरत होता. मी माईना वेऊन घरी आलो तेव्हा त्याच्याबरोबर तो पण आला. मी त्याला निरुपद्रवी समजून कुंपणांत माईबरोबर सोडले होते.”

“मी ते काही पाहिले नाही. मला तो बाघासारखा दिसला. त्या मयानक दरीत

निरुपद्रवी तऱ्हेची विचित्र जनावरे आहेत. त्यांच्यापैकीच तो जसावा. ही जनावरे मायावी आहेत. त्यांच्या बाटेला कशाका तू गेलास !” चार त्याला रागावला.

“बाबा! अहो ते अगदी निरुपद्रवी जनावर आहे. ते मायावी असते तर मला ठार करणे त्याला अशक्य नव्हते. पण ते माईच्यापेक्षा जास्त निरुपद्रवी व मुवे आहे.” लखू म्हणाला.

“तू काय मज्हा सांगतोस ! अरे, मी या डोक्यांनी पाहिला, तो शाव होता. तुला बाघासारखा दिसला. त्या मयानक दरीत

बांदोबा
१३

Restore

127

राक्षस देखीस वसेक." म्हादू म्हणाला, "कडर मार कळून तो ब्रह्मपुराकडे निघाला. छात्रु वंढला. तोंड धुऊन त्याने शेंणथोठा केला आणि गुरांना घेऊन रानांत निघाला. तो गुरांना कुण्यांत चरामला सोडून निरुपा-
प्रमाणे धनुष्य बाण घेऊन झाडाळ मेष मार्क लागला. तो त्या ग्रेळांत मर्क हाऊन मेषा होता. कोण आले कोण गेले हे देखीस त्याला कळतं नाही. पोल्याच्या द्राणाचा आवाज ऐकून व पोल्याचे सेकाळीने ऐकून तो मार्गे वळून पाहू लागला तर तो शिंगी घोडा भगव्दी जवळ येऊन पोचला होता. दोन पायावर उभा राहून सेकाळून जवाने लखूला नणू मजामी दिली.

"जरे! पुन्हां आलास वाटते तू! मी तर मार विसरून गेलो होतो तुला!" लखू भगव्दी जवळच्या ओळखीच्या माणसाची कोळाने मशा तऱ्हेने बोलत होता.

त्या शिंगी पोळकने त्याला कळल्यासारखे हाकं हलविले. लखूला मोश्चर्द वाटले. त्याच्या बापाने सांगितलेली मोष्ट त्याला भाडली. हा मायावी राक्षस तर नतेल. शे मोष्ट लखूच्या मनानेले बिचार जणूकाही त्याला कळले अशा लन्हने त्याच्याजवळ

आला व लखूला दुखापत होणार नाही काळवीपुर्वक त्याने आपल्या डोळ्याने लखूचे अंग क्षानचने. मी तुला वाढते तरा मायावी नाही, एक इमानदार व स्वाभिमत असो तुला नोकार आहे, असे जणू सुचवीत मार्द चरत होत्या तिकडे तो निघून गेला आणि मर्क लागला.

लखूला त्या पोल्याची भीति पाडेनाशी शाली व तो पुन्हा सेकांत गुंगून गेला.

काही वेळाने त्याला दुकून पोल्याच्या द्राणाचा आवाज ऐकू आला. वळून पाहिले, तर कित्येक स्वार येत असलेले त्याला दिसले.

जवळ काळवावर खांद्यावर कोण एक वण भाडल्या काळवाला म्हणाला—“कोणी तरी एकदाच दिसली आहे, सरदार!”

“एकदाच? मग पाहलोस काय! त्याचा भंगछा टाक कापून!” असे म्हणत एक स्वर सगळ्यांच्या कानांत येऊन उभा राहिला.

“ए! उभा रहा! जोरसाले नाहीत तर अखडुगण्या सावतांचा! जवळ धुकटा कापणे सोडून तसा मधून काय राहिल्या! अह!” हो स्वार दारवागून म्हणाला.

सगळ्या उठून उभा राहिला व त्याने सगळ्या मुखा केला. सगळ्यांनी तसाचा धडपट-वण व सगळा हलक्या पाहून त्याचा विचारले—“कोण रे तू! तू खरेच आहेस वाटते! कोणाची पुढ कापवसली ही मनुष्या विस्वस आहेस!”

“मी! एका शेडक्याचा मुलगा आहे! मला कोणाची पुढ कापवाची काय गरज!

वेळ जावला म्हणून मी मनुष्य बाण नेऊन बसतो, मी गुराची आहे, त्या पहा माझ्या माई!” अखड म्हणाला.

सगळ्यांनी जवळ राहिले बोट दासविले होते बिकडे घडत हो स्वार म्हणाला—“सरदार! हो पहा, पंचकळ्याणी पोट!” असे म्हणत त्याने त्या दिवी पोळ्याकडे बोट दासविले.

सरदार काही बोट त्या विचित्र पोळ्याकडे पहात उभा राहिला व म्हणाला—“तो एक काळाण्टे थोड नाही, देवांचा थोडा पण नाही. ते तर एक रानटी मादव दिसते आहे, पण मादव इतके देव नसते, जायते बायल तर तिथे आहे, जवळ जवळ कोणी कधी पाहिले नसेल किंवा ऐकले देखील नसेल! इतके हाकळत घेऊन ये बा लवळा!” त्याने आपल्या सैनिकांना हुकूम केला.

[पुढील गोष्ट पुढील भेटी]

देवी कंटाळली

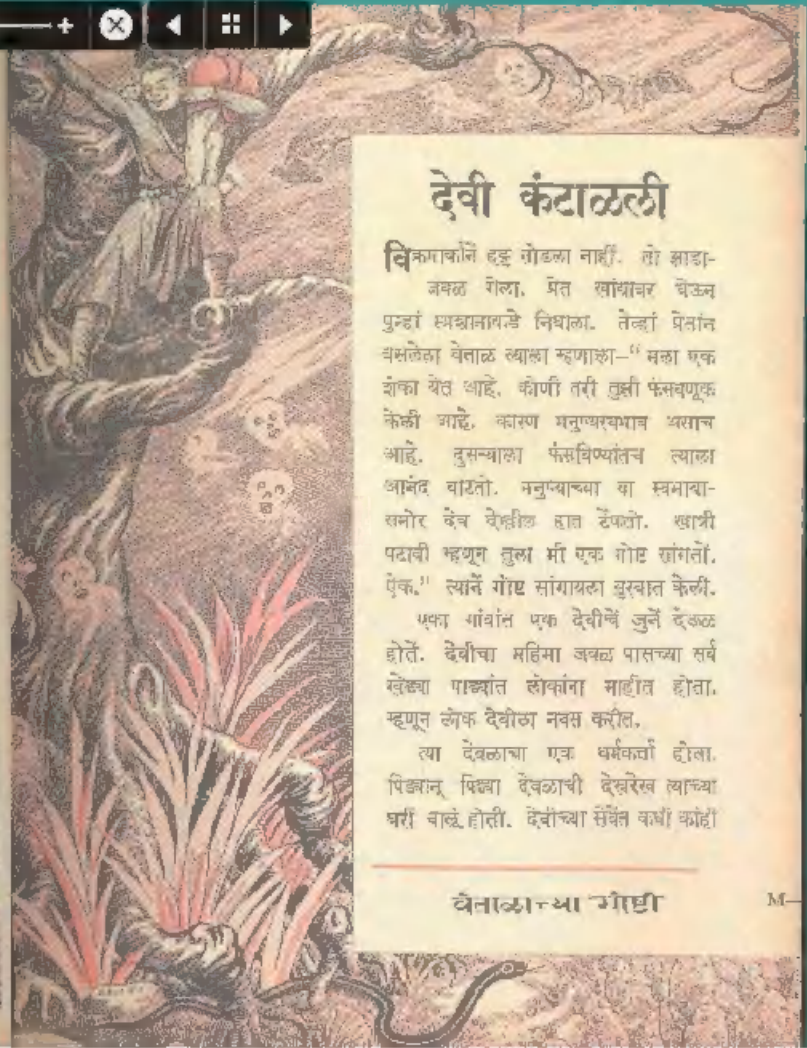
विकाकारांनी दड्ड गोडला नाही. तो झाडा-जवळ गेला, मग खांद्यावर घेऊन पुन्हा स्पश्यालागडे निघाला. तेव्हा पेंनांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“मला एक शेका येत आहे, कोणी तरी तुम्ही फंसवणूक केेली आहे, कारण मनुष्यबध्मान थराच आहे, तुमच्याला फंसविण्यांतच त्याला आनंद वाटतो, मनुष्याच्या या स्वभावा-समोर देव देखील हात टेकतो. खात्री पदावी म्हणून तुला मी एक गोष्ट सांगतो, ऐक.” त्याने गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

एका गांवांत एक देवीचे जुने देऊळ होते. देवीचा महिमा जवळ पासच्या सर्व खेळा पाझांत लोकांना माहीत होता, म्हणून लोक देवीला नवस करीत.

त्या देवळाचा एक धर्मकर्ता होता, पिळगट पिछा देवळाची देखरेख त्याच्या घरी बाळगेली. देवीच्या संवेत वर्षा कोही

वेताळाच्या गोष्टी

M

अंतर पट्टे नये अली प्रत्येक धर्मकर्त्याने काळजी बाळगली. पुजारी नेमणें, नैवेद्य, प्रसाद वगैरेना हिशोब ठेवणें सर्व धर्मकर्त्यालाच पहावें लागे.

एकदां रात्री धर्मकर्त्याला स्वप्नांत एक दृष्टांत झाला. देवी स्वप्नांत येऊन म्हणाली— “तू जो पुजारी नेमला आहेस तो नीट पुजा करीत नाही. त्याला नोकरीवरून कमी कर व तुमच्या कोणत्या तरी नेम.”

धर्मकर्त्याने विचार केला, स्वप्नांत दिसेल तें सर्व समजून घ्यायलां तर लोक हंसतील. म्हणून त्याने स्वप्नांत पाहिलेल्या व ऐकलेल्या

गोष्टीवरुन दुर्लक्ष केलें. परंतु तुमच्या दिवशीं रात्री व पुन्हां तिसऱ्या दिवशीं रात्री देवीने स्वप्नांत त्याला विचारलें— “मी तुला सांगितलें तसें तू कां नाहीं केलेस !” आतां मात्र धर्मकर्त्याला वाटें लागलें कीं देवीने सांगितलें तें केलें पाहिजे. पुजारी मनोभावे पुजा करीत नाही हे त्याला देखील आढळून आलें. म्हणून त्याने तुमच्या पुजाराच्या नेमलें.

पण कांहीं दिवसांनीं देवीने पुन्हां स्वप्नांत येऊन तुमच्या पुजारावरुन पण तक्रार केली. म्हणाली— “तुझा पहिलाच पुजारी बाच्या पेशां करा होता. झाला काढून टाक व तिसऱ्याला नेम.”

देशानेंच आज्ञा केल्यावर ती मांडण्याची त्याची आज्ञा नव्हती. धर्मकर्त्याने त्या तुमच्या पुजाराच्या पण काढून टाकलें व तिसऱ्या एकाला नेमलें. पण तो देखील तीन चार दिवसच काम करूं शकला असेल. देवीने पुन्हां स्वप्नांत येऊन त्याच्या विरुद्ध पण तक्रार केली. म्हणाली— “अरे शोडी तरी भवना भवानी की नाहीं गाण्याला ! समोरचा नैवेद्य देखील मला उघ्या झाल्या- शिवाय मिळेल तर शपथ ! अहो माणसाळा पुजारी नेमल्याचें पाप लागेल तुला !”

देवीचा कोप झाला तर पुजारी व मीच काय, सारें गांवच रसातळांला जायचें. छे ! तसें नकोच. धर्मकर्त्याने पुन्हा विचार- पुस करून स्वतःची खात्री करून घेतल्यावर एका पुत्राच्याकडे नेमलें. त्याने त्याला बजावून सांगितलें कीं, देवीच्या सेवेत कांहीं कमतरता झाल्यास दंड होईल. परंतु त्याचा तो प्रवक्त देखील बघाव्या ठरला नाही. देवीने पुन्हां कांहीं दिवसांनीं स्वप्नांत येऊन सांगितलें की पुजारी सगोर ठेवलेले पैसे उचलून नेतो. नैवेद्य देखील दाखवीत नाही. हा पुजारी पाहिल्या तिघां पेशांहि निरुपयोगी आहे.”

अशा प्रकारे एका मागून एक जाठ पुजारी बदलले. कोणी पुजाराची नोकरी करावयाच पुढें येईना.

अवघड पासच्या खेळ्या पाखांत देखील दर चार जाठ दिवसांनीं पुजाराची बदली होत असल्याचें ऐकून सर्वांना आश्चर्य वाटूं लागले होतें. कोणी तें काम करावया पुढेच येईना. धर्मकर्त्याच्या बोलण्यावर कोणाचा विचारच बसेना. लोक म्हणत, आम्ही आपले घरदार सोडून तुमच्या गांवीं जायचें आणि तुम्हां आम्हांला दोन दिवस

कामावर नेमून काढून टाकावयाचें. त्यापेक्षा आम्हांला ही नोकरीच नको.

धर्मकर्ता धर्मसंकटांत पडला. देवीच्या पुढेत अंतर पडला तर देवीचा कोप होणार. कोणी पुजारी नेमाना तर तो देवीला पसंत पडत नाही. पुजारी न नेमाना तर पुजेला कांय पडल्याचें पाप लागणार.

त्यानें दोघां तिघांचा सध्या घेतला तेव्हां सर्व म्हणाले— “बाबा रे ! तुला काय स्वप्न पडतें तें आम्ही दोघ्यांनीं पाहिले नाही. तू म्हणतोस तें खरें अस्तु शकिल कदाचित. पण या कलियुगांत देवाची पुजा होते

आहे एवढे पुरे आहे, एवढे समजून गप्प बस म्हणजे झाले, बाभूला वाटते की, तुंच संस्थीद्वलीचा माणूस आहेस. देवीचे नांव आपले उगीच."

या गोष्टीची चर्चा दूर दूरच्या गांवी होऊ लागली. सर्व चकित होऊन ऐकत व म्हणत—“देवीच सांगते आहे तेन्नां खरे असेल! पण हा धर्मकर्ता देवीला कां नाही सांगून रात्रीच कां, असला पुजारी या युगांत विलक्षण छत्रप नाही."

शेवटी एका हुशार माणसाने विचार केला, नशिवाची परीक्षा करून पहावी.

पुजाशाला चांगला पगार मिळेल व नैवद्यां-तला वारापण मिळेल असे धर्मकर्त्यांनी सांगितले होते. म्हणून तो एके दिवशी त्या गांवी गेला व धर्मकर्त्याला भेटून म्हणाला—“काल रात्री या गांवची देवी माझा स्वप्नांत आली व म्हणाली, “अरे ऊठ! येऊन माझी पुजा कर. आतां पंधर आलेले पुजारी एकाहून एक लबाड निवाले, बी धर्मकर्त्याला चिढीकां सांगितले, वण स्थाने जितक्या पुजाऱ्यांना नेमले ते एकाहून एक वस्ताद निवाले. म्हणून तूं स्वतःच धर्म-कर्त्याकडे जा आणि त्याला जाऊन सांग

की मी स्वतः तुझी निवड केली आहे! देवीच्या आज्ञेने तूं आला आहेस!"

ते ऐकून धर्मकर्त्याला फार आनंद झाला. तुटली एकदावा. देवीने स्वतःच बाची निवड केली आहे तेन्नां पुजा नीट होईल व देवीच्या मनाला चास होणार नाही. आपल्यावरचा भार हलका झाला.

धर्मकर्त्याने त्या पुजाशाला आदरपूर्वक देवळात नेऊन त्याच्या हातांत सर्व किल्ल्या दिल्या. देवीची सर्व पळे व दागिने त्याला दाखविले व पुढीलने पैसे देऊन सर्व देऊळच त्याच्या स्वाधीन केले.

पण तो पुजारी लबाड होता, नास्तिक होता. त्याला देवाची भीतीच नव्हती म्हणा ना! त्याने देवीचे दागिने हळूहळू लांबविले व ते मोडून त्याने नवीन दागिने करून आपल्या बायकोच्या अंगा-वर घातले. देवीच्या पैठण्या त्याची बायको नेहू लागली व देवीच्या नशिबी फाटकी फडकी येऊ लागली. त्याने पुजा अर्चा सर्व गुंडाळून टाकली. नैवेद्य, देवापुढचे पैसे सर्व उपवस्त घरी घेऊन जाऊ लागला. देवीकमोर विचा तुझां लग्नानचा बंद झाला. मांवांकरा कोणी भक्त येऊन दिवा लावी

तेव्हा दिवा. नाही तर देवीच्या रागाऱ्यांचे काळोख.

दिवसामागून दिवस व महिन्यामागून महिने गेले. देऊळ ओसाड पडले. लोकंथिं जाणें येणें बंद झाले. पण देवी कधीं स्वप्नांत जाली नाही. तिनें त्या पुजाऱ्यांविषूक्त तक्रार केली नाही व त्याला काढून टाकायला जाग्रह केला नाही.

गांवकरी येत व धर्मकर्त्याला म्हणत—
“काय रे! तूं तर देवी स्वप्नांत घेऊन पुजाऱ्यांविषूक्त तक्रार करते म्हणून खांगत होतास. एका मानून एक दहा वर्षांना तूं नेमलेस आणि काढलेस. आणि हा लबाड मात्र सर्व गडब करित चालला आहे व तूं कांहींच बोलत नाहीस!”

धर्मकर्ता उत्तर देई—“देवीनेच त्याची निवड केली आहे. त्याला जातां मी तरी काय करूं!”

येताळानें येथवर गोष्ट सांगून विचारले—

“राजा! ज्या देवीनें दहा दहा वेळां धर्म-कर्त्यांच्या पाठीस लागून पुजाऱ्यांना काढविले ती या वास्तिक पुजाऱ्यांविषूक्त एक चकार शब्द देखील कां बोलली नाही हें मला नाही कळले. या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून तूं दिलें नाहीस तर परिणाम तुला माहीत आहेच. तुझ्या दोक्याची क्षमर छकलें होऊन तुझ्याच पायावर आदळतील.”

त्यावर विस्मयार्थ म्हणाला—“त्यांत त्याश्च काय! नव्या पुजाऱ्यानें देवीचे दागिने व वस्त्रे चोरी करावला तुरवात केल्यावर देवीनें त्या मूर्तीत राहण्यापेक्षां दूर निघून जायचें ठरविले असावें.”

राजाचें मौन अशा प्रकारें भंग होताच येताळ पेंतातून अदृश्य झाला पुन्हां काढोला जडून जीवकळूं लागला.

भुतांनीं लावलेलें लस

कापरीच्या मुलानाच्या पदरीं दोन बजीर बजत होती. एकाचे नांव होतें शम्भू उल दीन व दुसऱ्याचें तर उल दीन. दोघां-पैकी एक खात मुलानावरीच राहो, तेव्हां दुसरा राख्याचीं इतर कामें पाहो. दोघे पाळी पाळीनें हीं कामें करीत असत.

त्या दोघांसा एका जागीं नोकरी मिळाली होती एवढेंच सद्धें, तर दोघांची मैत्रीपण पार जुनी होती. त्यांनीं ज्हागपणापासून विद्याभ्यास एकत्र केला होता. दोघे ताम्न वात वसून त्यांच्या आशुप्यांतल्या सुख-दुखाच्या गोष्टी करीत. एकदां दोघे आप-स्वा लमाविपयीं बोलत होते. दोघांनीं असें ठरविलें कीं लस करावें. नंतर त्यांनीं विचार केला कीं समज एकाला मुलगी झाली व दुसऱ्याला मुलगा, तर त्यांचे लस करून देऊन मैत्री नात्यांत बदलेल असें कांहीं तरी करावें.

मुनें विचारलें—“समज मला मुलगा झाला व तुला मुलगी, तर तूं मुलगी देण्या-साठीं माझ्या मुलाकडून हुंडा काय घेतील?”
“कां! कधीत कधी तीन हजार दीनार व तीन गावें घेईन तेव्हां घेईन आपली मुलगी!” शम्भू श्रद्धे श्रद्धेत म्हणाला.

“वा रे वा! आपल्या मुलीचा भाव असा वाढवला आद्रेस फीं जन्हेच्याकडलें जणुंकांहीं रखव! विवाहाचें नसलें म्हणजे व्यापारी काय वाटेस ती किंमत सांगतो. अरे तुझ्या मुलीला माझ्या मुलासारखा पति मिळाला तर तिचें तें केवढें भाग्य ठरेल! ही लटपट नाही चालायची माझ्या जवळ!” मूर म्हणाला.

तूं बजीर झाल्यास म्हणून तुझा तोरा बाहेरला दिसतो आहे. पण मी तुला बजीर करायला मुलानांना सांगितलें म्हणून तूं

तूं बजीर झाल्यास म्हणून तुझा तोरा बाहेरला दिसतो आहे. पण मी तुला बजीर करायला मुलानांना सांगितलें म्हणून तूं

तुझी कबोरी कोंठवर राहते, पाहू या.”
शप्त म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशीं सुलतान शम्भरोबर नीळ नदीच्या काठानें पिरंभिट्या दिशेनें फिराव-
वास निघाले. नुसला रात्रवर शीत लागली नाहीं.
सकाळीं उठून त्यानें नमाज प्रार्थना केली. शप्त
जें कांहीं म्हणालें तें त्याला भाळ्यासारखें येवले.
त्यानें कानरो नगर सोडण्यानें मनाचीं ठरविले.

दुसऱ्या दिवशीं पहाटे नूर उठला व
आपल्या नौकरांना म्हणाला—“मी तळयेत
बरी नाहीं म्हणत बाहेर जात आहे. चार
दिवसांनीं परत येईन. कोणी बरोबर
येण्याची गरज नाहीं. मात्र एक बांकले

बजीर झालस. नाहीं तर पडला असतास
कोठेंतरी घोड्याची मालिहा करीत. तुझ्या
सुलतानें आपल्या चवताचे सोने दिलें तरी
माझी सुलमी पुढी नून म्हणून पुढ्या घरीं
येणार नाहीं?” शप्त राजानें म्हणाला.

म्हणें सुरू झालेलें धोलणें एकाएकीं
एकेरीवर आलें. “माण गेला तरी तुझ्या
मुलीशीं मी आपल्या मुलाचें लग्न होऊं
देणार नाहीं.” नूर म्हणाला.

“ठीक आहे, पाहतों. उघां सज्याळीं
मी सुलतानांबरोबर पिरंभिट्या वाजुला
फिरावला जाणार आहे. परत आल्यावर

तो ज्या भागेशालेंत उतरला होता ती
धर्मशाळा वसऱ्याच्या सुलतानाची होती व
ठीक सुलतानाच्या महालासमोर होती. सुल-
तानानें दुरून खेचर पाहिलें व त्याची जात
व खांदीर बगैरे पाहून विचारपूस करावयास
आंगितले को धर्मशाळेंत कोण उतरला आहे.
कारण त्या जातीच्या खेचरावर वसून सामान्य
मनुष्य येणें शक्य नव्हतें त्या खेचराना
मालक कोणी तरी सुलतान नाहीं तर बजीर
तरी असला पाहिजे.

चवकशी केव्हावर वसऱ्याच्या बरिष्ठ
बजिराला कळले को नूर कायरोचा बजीर
आहे व जगाचा मवास करावयास निघाला
आहे. तो स्वतः नूरला मेरायला आला.
त्यानें त्याचें रूप व तरुण वय पाहून त्याला
विचारलें—“सुलतान, तुजें वय तर अगदीं लहान
दिसतें. या वर्सांत जगाची सत्तर करण्याची
इच्छा तुझ्या मनांत उत्पन्न व्हावी याचें मला
आश्चर्य वाटतें. चर, जाणच्या घरी. मला
सुलतान नाहीं. आहे ती एकलक्षी एक मुलगी.
तिच्याशीं तूं लग्नाला तयार झालस तर
मी सुलतानाकडे जाऊन स्वर्गेत को तूं
माझा दुरचा तातेवाईक आहेस आणि
माझ्या मुलीला मारणी घालण्यासाठीं आला

आहेस. माझ्यानंतर सुलतान तुलाच बजीर
नेमवील.”

नूरनें कांहीं वेळ विचार कैल्यावर
म्हातान्या बजिरानें केलेली सूचना मान्य
केली.

म्हातान्यानें वसऱ्याच्या सर्व श्रीमंत
व्यापाऱ्यांना व मानकऱ्यांना आपल्या घरीं
मेजवानी दिली व नूरची ओळख करून देत
म्हणाला—“हा माझा दूरचा नातेवाईक
आहे व याच्याशीं माझ्या मुलीचें लग्न
ठरलें आहे.”

पुढें बजिराच्या मुलीशीं नूरचें लग्न झालें.

Restore

127

निकडे कायरोला कन्स, जे भोंवण झाले-
होते ते दुसऱ्या दिवशीं ल्हाडल्यावर वार
निसरुन गेला. तो मुलतानाजगळ कांहीं
एक बोलावला बाही.

घरी परत आल्यावर त्याने नूरच्या घरी
मिरोप पाठविला तेव्हां त्याला कळले की
नूर व्हाटे उठून कोठे तरी निवून गेला
आहे. आपल्या मूर्खपणाबुळे आपल्या जिवलग
मित्राचा विना कारण फिरी वास झाला
आचा विचार करून त्याला बाईट वाटले.
त्याने रात्रभर नूरचा शोध काढण्यासाठी
वृत्त राठविले. पण नूर कोठे गेला आहे

हे कोणाला कळले नव्हते. शंभूला आपल्या
मुलीबद्दल वार वार पश्चाताप नाडला.

कोही काळाने शम्सने कायरोच्या एका
श्रीमंत व्यापाऱ्याच्या मुलीशी लग्न झाले.
पण त्याला किंवा नूरला दोघांना कल्पना
नव्हती की दोघांचीं लगे एकाच दिवशीं
झाली. काळांतराने नूरला हुश्या आणि
शम्सला मुसली शाली. दोघे आपापल्या घरी
हसहासले.

नूरचा मुलगा मुशी व रूपवान निवाला.
त्याचे नांव हसन होते. त्याचा नामकण
संस्कार आठमाटाने झाला. दुसऱ्या दिवशीं

वासऱ्याच्या मुलतानाने नूरला त्याच्या
सासऱ्याच्या जागी वजीर नेमले. नूरने
ऐश्वर्य व मानभरातच वाढत गेला. हसन
चार वर्षांचा असले तेव्हां नूरचा सासरा
वारात; नूरने हसनच्या शिक्षणाचा भार
एका हुद्द बौलबीवर ठाकला.

हसन हुशार निवाला. पंधरा वर्षांचा
असतानाच त्याने सर्व विद्याभ्यास पुरा केला.
तो पर्यंत तो पराबाहेर कधी पडत नव्हता.
हसन बीस बावीस वर्षांचा झाला असेल,
शिक्षण संपल्यावर नूर आपल्या लाडक्या
मुलाच्या बरोबर घेऊन मुलतानाचा आजीर्खाद
गेला. हसनचे रूप व बुद्धिमत्ता
निराश झाला. आतां या आवासातून उठणे

शक्य नाही असा विचार करून नूरने आपल्या भुरग्याला बोलवून आपल्या मित्राची गोष्ट सांगितली व त्याच्या मुलीशी तुझे लग्न करून घ्यायचे ठरले होते हे देखील सांगितले. तंवर एक कागद हसनला देत तो म्हणाला—
“बाळा! ही चिट्ठी नीट जपून ठेव. समज तुझ्या नाशवाने पाठ फिरविली तर तुझ्या दादवडिलांचे शहर कायरो येथे जा. तेथल्या कवीर जम्म बाल्य मेंट व त्याला माझी खटवण करून दे. तेथे तुला कोणत्याहि गोष्टीची उणीव भागणार नाही. तुझ्याने राहता येईल, हा कागद संभाळून ठेव.”

हसनने तो कागद आपल्या पागोख्यांत नीट खिचून खुपसून ठेवून दिला. पुढे काही दिवसांनी नूर परलोचने गेल्या. सुलतान व इतर वजिरांनी येऊन हसनला धीर दिला. म्हणाले—“हा जगांत कोणी कायचा राहिल आहे का! अशाचा हुकूम घाला की प्रत्येकाला जावे लागते.” हसन दोन महिने घराच्याबाहेर पडला नाही. बाप वारल्याचे त्याला अत्यंत दुःख झाले. तुळ्यागाला मेढाक्या देखील गेल्या नाही.

सुलतानांची मेहरबानी आणि राग बदलल्या फिती बेल लागतो. हसन कित्येक दिवस आला नाही याचा सुलतानभय मनस्वी राग आला. बाप वारल्यामुळे तो दुःखी आहे हे देखील सुलतान विसरून गेला. त्याला खरे नटला असावा असा विचार करून सुलतानाने हसनला नोकरीकरून काढून टाकले व त्याच्या जागेवर दुसऱ्याला बजीर नेमले. पण एवढ्याने देखील सुलतानाच्या मनाचे समाधान झाले नाही. त्याने हसनचे घर त्याचा अजीब जुमळ, सर्व सरकारजमा करून त्याला कैद करून समोर हजार करण्यास हुकूम सोडला.

परंतु सुलतानाच्या महाकांत काम करणाऱ्या एका गुलामाने येऊन चेन्हीच हसनला

सावध केले. “एक खगमर देखील येथे राहावंत तर तुम्हाला आयुष्यभर कैदीनाम भोगावा लागेल!” तो म्हणाला.

हसन सरीन वेश पालवून घराबाहेर पडला. लोक आपसांत बोलत होते—
“सुलतानाचा खगमर तरी काय म्हरी आहे! त्या पिचाच्यावर केवढा कडुर केला आहे सुलतानांनी!” नूर लोकांचे बोलणे ऐकत कबरस्तानाकडे निघाला व बापाच्या कबरी जवळ येऊन उभा राहिल. तेथे बसून तो कराच केळ रडला. ती रात्र त्या कबरीजवळच पालवण्याची असे त्याने मनाची ठरविले. तो तेथे राहला असता वसऱ्याचा एक व्यापारी कबरस्तानांत आला. हसनला तेथे रडत बसलेला पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. सुलतानाच्या नवीन हुकूमानी त्याला माहिती नव्हती. म्हणून त्याने विचारले—“बाप वारल्यानंतर आणखी कांही विशेष झाले आहे का?”

“काही नाही! मी हुतारी जरा शोपलें होतां. अन्वाजान स्वप्नां येऊन रागावले. दोन महिने झाले कधी येऊन कबरीवरचा कैद पाचोळा झाडल्या का! त्यांनी मला विचारले. मी लटून इकडे निघून आलों.” हसन म्हणाला.

तो म्हणाला—“हे पद्दा, तुमच्याशी व्यापाराच्या वाचतीत कधी बोलचें म्हणून मी म्हणत होतां. तुमच्या बडिलांशीं माझा व्यापाराचा संबंध होना. त्यांचीं बहाजें माल घेऊन परत येत आहेत. चार पांच दिवसांनी वेदरांत लागतील. एका जहानांतील पुरा माल मी प्मायला तयार जाहें आणि अगाऊ एक हजार दीनार पण बायला तयार आहे.”

हसनला कांहीच माहिती नव्हते. तो बोळ्यावर तरी काय! कळूक झाला. त्याने त्या व्यापाऱ्याकडून एक हजार दीनार घेतले

“किती सुंदर व्यक्ती म्हणून काय झाले
ज्या एका कुवड्याशी तिचे लग्न होणार !”

“काय बोलतो आहेस तू ? कोण कुवडा ?
आणि ती मुलगी कोण ?” दिशोवर्णने
विचारले.

“कायरो नगरी इस्मयी मुलगी तिजल
हसन आहे ना ! काय पण सुरेस झाली
आहे ! तिचे लग्न एका कुवड्याशी होणार
आहे. आपणले तशीच !” भूत म्हणाले.

“कायरोची गोष्ट तू न्हणत आहेस ना !
हा पत्ता मुलगा किती सुंदर आहे. अगदी
चंद्रासारखा !” पिशाचीण म्हणाली.

दोघांनी झोपलेल्या हसनला पाहिले.
भूत म्हणाले-“सरोस्वरच याच्याहून सुंदर
मुलगा मी पाहिला नाही.” श्रोत्रावेळाने
ते भूत म्हणाले “याच्याशी इस्मयी
मुलीचे लग्न लावून दिले तर !”

“ठीक आहे ! चलयला बेलत आपल्या
पाठीवर कायरोला !” पिशाचीण म्हणाली.

भुताने हसनला पाठीवर घेऊन व दोन्ही
सुते करगोला निघाली.

मिथल हसन लग्नाला झाल्याने तेव्हा
कायरोच्या मुस्तानाने स्वतः तिला नांगरी
धातली.

व त्याला एक रुक्मा लिहून दिला की जे
जहाज सर्वात आधी चंद्रात लागेल त्यावरचा
माल त्या व्यापाऱ्याला मिळेल.

संभाकाल झाली, चंद्रोदय झाला. हसन
तेथेच कनरीवर झोपला. थोड्या वेळाने एक
पिशाचीण सवे कवरी पडता हसन झोपला
होता तेथे आली. हसनच्या तोंडावर स्पच्छ
चावणे पडले होते. ती म्हणाली-“किती
सुंदर आहे हा ! चंद्र देखील याच्यासमोर
फिद्या पडेल.” ती थोडी पुढे गेली तेव्हा
तिला एक भूत भेटले. ती भुताला म्हणाली-
“किती सुंदर आहे ! किती सुंदर आहे !”

शमस धावरला. या धोरल्याशी लस करून देऊन आपल्या मुलीच्या आयुष्याचे मातेरे झालेले शमसला कसे भावडणार! तो म्हणाला—“गारुक! माफ करा! माझा बाळमिश्र तुरु धीस बावीस वर्षांपासून कंठे तरी नाहोसा झाला आहे. आम्ही परस्पराना वचन दिले आहे. माझ्या मुलीचे लग्न त्याच्या मुलाशीच होणार आहे. मी ते वचन कसे मोडू! माझा मित्र वसन्त्याला आहे व त्याला एक मुलगा आहे हे मला नुकतेच कळले आहे. आपल्याशी लग्न करायला एकहीन एक तुम्हाला मुलगी मिळेल!”

पण ते उत्तर ऐकून मुलतागाला राग आला. म्हणाला—“मर्सा! तुझ्या मुलीचा मी मागणी घातली हे तुला मागले व तुझ्या मुलीचे भान्य उडयाला खाले असे वाढायला पाहिजे होतं तुला. मूंच स्वनः मला विचाराला खाले होतं, पण मी मागणी घातल्यावर

नकार देण्याची तुझी हिमत कशी काय झाली? ठीक आहे, पण तुझ्या दोळ्या देवत पण धोरल्या कुलगामाशी पुर्या लोकीं लग्न लावून देता. पाहता कोण अडविता.”

एक क्षणास कुवडा मुलतानाच्या घोड्याला नाकिय करीत जसे. मुलतानांमं स्थान्य बोलावून त्याच्याशी नस करून दायचे सरविले. तो म्हणाला—“माळक आतां वा घयांत मी लग्न काय करणार.” पण मुलतानाची कदर.

मुलतानांनं जेव्हाची तयारी करी. जेथे लग्न करण्याचे ठरले होते त्या जेगेच्या समोसती मुलतानांमं पहारेकरी नेमणे होते. कोणत्या हि आंत प्रदेश कलश्यास मज्जाच होता. लस शाले. व वसुला त्या म्हालांत देवण्यांत आले होते त्या महालांत म्हातान्या कुलव्याला पोचविण्यांत आले.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकात]

उपकाराची फेड

चोर्गना पकडून देण्यासाठी म्हणून त्याला जे बघीस मिळाले होते ते वेडस

भीम आनीला आपला पराक्रम वर्णन करून सांगण्यासाठी धरं निघाला. आपल्याकडे इतके नोटे भस मिळालेले पाहून आज्ञी चकित व होईल. पुढे कधी आपल्याला मूर्ख अशाणी म्हणणार नाही. याच विचारांत राकी होऊन ती स्तर्याने चालत होता.

बोटत त्याला एक ओडा लागला. ओड्याचे पाणी खाल होतं. ओडा पार करण्यासाठी थर एक पळ द्या. तो पळ एक तात्प्राता जुन्या फलयाचा होता. मीनू आनंदाने उड्या मारत पुलावरून चालला होता. मधोमध पांचव्यावरून पळ गेड्या. अशी पळ पाण्यांत पडला व अशी वर अंधारी राहून गेली. भीमू पण पाण्यांत खाली पडणार होता. पण त्याने वर हांबकळत असलेले पुतळे

टोक पडू धरून टेबले व त्याला धरून हांबकळू लागला.

त्याला वर चढतां येईना की खाली उतरतां येईना. कर्म धर्म संयोगाने त्याच वेळीं तिच्याकडे एक वारकरी टाळ कुटीत व आपली एकतारी वाजवीत त्या जागी आला. त्याने भीमूला त्या असहाय स्थितीत पाहिले व तो त्याला मदत करण्यासाठी गांबला.

तो भीमूला म्हणाला—“ए मुल! धावके नकोस. जोराने पकडून टेव ती फडी. मी तुझे पाय धरून तुला अलगद खाली उतरविते.”

तो वारकरी एका दगडावर उभा सडिला. तेव्हा त्याचा हात भीमूच्या पाया-पर्यंत पोचत होता. दोन्ही पाय धरून त्याने ओडले असते तर भीमू किनाऱ्यावर येऊन

पडला असता व त्याला विरोध लागले नसतं. त्याने भीमूला पाय जरा पुढे कमथला सोपितले. भीमूने तसे केल्यावर त्याने त्याचे पळ घेतले. पण तो पाय भरून अचानक भेवल्याने भीमूला गुदगुसा होऊ लागला व त्याने स्वतःचे पाय ओढले. बायल्याने भीमूचे पाय धड धरले होते म्हणून भीमूने पाय ओढल्याबरोबर त्याचे पाय दगडावरून उतरले व तो भीमूचे पाय पळवत लोखंडाई लागला.

तो ओरडला—“तुला नोडक्याला भी निघाला आणि स्वतःच फेसला! कठी पडू पडून टाकलीस तर होऊ, नाही तर अंगात कायलमास मिळणार!”

भीमू खाली बसून बारक्याची एकतारी पडून विचारले लागला “तुझ्या गळ्यात नो भोपळा व काही कमली साहे!”

“ती एकतारी आहे!” बारकरी म्हणाला.

“आणि ती दोंरी व त्या वाट्या कसल्या?” भीमूने विचारले.

“अरे! त्यांना टाळ म्हणतस!” बारकरी म्हणाला.

“गाणे म्हणू वघू रक!” भीमूने त्या परिस्थितीतच बारकऱ्याचा विनंती केली.

“करी गाणे! अरे ज्ञानां कसले गाणे?” बारकरी म्हणाला.

“गाणे म्हणतात की साहे हात!” भीमूने घमघमी देत विचारले.

“नको घषा! म्हणता गाणे!” असे नांगल तो गाणे म्हणू लागला.

“ए टाळ बाजवीत नाहींस ते!” भीमूने विचारले.

“तुझे पाय पडले आहेत ना मी दोन्ही हातांनी! मग बाजूवू कसा!” त्याने विचारले.

“तुझा हात गिळामा नसेल तर मला का?” असे म्हणत भीमूने एक हात सोडून पुढे केला. पण एका हाताने दोक्यांचे बजन उचलणे असं तबडेने म्हणून हात मृदले व दोघे भाग्यांत पडले. परंतु तुडाळे नाहींत. बारकऱ्याला थोडे लागले. कारण भीमू त्याच्यावरच ओढळला होता.

भीमूने हात विस्थावर बारकरी काटावर आला. गुदने ओढले वघ माझे दोन्ही गुदम्यांना थोडे तेल चोळ!” बारकरी म्हणाला. घण भीमूतयळ किंवा बारकऱ्या-अवळ तेल काढे हाणे. त्याने भीमूला दोन आणे व एक सपेला देऊन शेजारच्या

गांवांतून तेल विकत घेऊन यायला सांगितले. मीसू त्या प्रमाणे गांवात बाजारांतून तेल घेऊन यायला गेला.

दुकानदाराने तपेलीन तेल घातले व म्हणाला—“थोडे तेल उरले आहे. वाटली किंवा तुमचे मांडे असेल तर दे. त्यान घालत देता.”

मीसूने तपेली जवळ घेऊन पाहिली. थोडी शिफारी दिवली. म्हणाला—“तपेलीन थोडी जागा अजून आहे ना ? घाला उरलेले त्यानच. थोड्याशा तेलाकरितां दुसरी वाटली कोठे मिळणार ?” त्याने तपेलीतले तेल थोडे ग्वाली व्हावले व तपेलीतच उरलेले तेल घालायला सांगितले.

दुकानदाराने मूर्ख वस्त्री दिवते आहे असा विचार करून तेल घेतले. मीसू परत निघाला.

वाटेत त्याने तपेली दोन वीचदां गर्भकृत फिरवून पाहिली. तेल सांडत नाही हे पाहून

त्याला आश्चर्य वाटले. मग हळू हळू फिरवून पाहू लागला तर तेल सांडून गेले. तब्यावर थोडे उरले ते घेऊन आला. कारकण्याने त्याला विचारले—“कारणे ? दोन आण्याचे तेल पत्रेडेंच का ?”

“तसें नव्हे हा ! मी दोन तांददां तपेली फिरवून पाहिली व तेल सांडत नाही हे पाहून मला गंमत वाटली. मग असे हळू धरून पाहिले, तेल गाळते का ते.” असे सांगत त्याने तपेली उलटी धरली. त्या वरीवर तळाळ जे तेल उरले होते ते देखील सांडून गेले.

कारकण्याने “कर्म माझे !” असे म्हणत मीसूला निरोर दिला. “वेळीस उगकार को पुरे !” त्याने जमीनीवर सांडलेले तेल घेऊन तेच थोडे चोळले.

मीसू आनंदाने उक्ता मारीत घरां निघाला.

शिव साक्षी

जेजुरी जवळच एका गांवां खेड नांवाचा एक समोशी रहात असे. चोरी ही त्याची प्रसूत वृत्ति म्हणजे धंदा होता.

खेडला एक धंदीण होती. तिला एक मुलगा होता. त्याचे गांव धिवू. त्याला त्याच्या आईचे मामाच्या घरी पाठविले होते. मामाकडेन त्या धंद्यात चांगले शिक्षण मिळत होत होते.

धिवू आपल्या धंद्यांत स्वतःच कमी नव्हता. मामाच्या घरी गेल्यावर चोर धंद्यात तो प्रवीण झाला. मामाच्याकडेन कांयभर राहताना त्याचा मामा त्याला नेहमी बरोबर घेऊन जाई. भावा नांव कादीस असे होते त्याला.

एकदां खेड शिवूला बरोबर घेऊन एका गांवां चोरी करायला गेला. ते गांवांत शिरले तेव्हा चांगला काळोस पडला होता.

त्या गांवाचा पाटील श्रीमंत होता. म्हणून त्याच्या घराच चोरी करायचे खेडने ठरविले. पाटीलाचा मुलगास काही नव्हते. दोघे नवरा-वायफो देव-धर्म व जे-अनुष्ठाने करीत. त्यातच त्यांचा सर्व दिवस जाई.

पाटील उघिरां रात्रो रात्री परत येत असे. म्हणून खेडने तो परत येण्यापूर्वीच सर्व काम उरपून घ्यायचे ठरविले. ते व धिवू पाटीलाच्या घरांत शिरले.

“मामा, मला एक लागली आहे. मी अंत काही गायला आहे का, पहिल्याने पाहून येतो.” असे सांगून धिवू सैपाकघरांत शिरला.

“मी घर माडीवर जातो. मग जे काही मिळेल ते खाही घेऊन येतो. माझे काम झाल्यावर मी बाहेर आठवण्या द्यावासाय्या ठुली येऊन वाट पाहीन. तुं लवकर झालास

तर माझी वाट पहा. जाटप!" खर्से चांगला खेडू माडीवर गेला.

होणे परमाच्या भिनीवरून उडी मारून बांबू झिरले. बाहेरचा दरवाजा अर्धवट बंद होता. ती त्यांनी उघडला नाही. कोणी आले तर कळेल. असा विचार करून त्यांनी अर्धवट दरवाजा बंदच राहू दिल्या.

शिवू सैपाकघरांत अगदी भांडाराच्या पावसांनी झिरला. पाटलाची बायको वकल्याची वाट पहाव जमिनीवर आडवी झाली ती खान झोपी गेली. सैपाकघरांतच पण बाजूला देव घर होते. पाटील शेक्याचा भक्त होता.

सर्व पदार्थ देवपराज्यावर आणून ठेवले होते. खान वास सुटला होता. शिवूच्या तांड्यात पाणी सुटले.

त्या त्रिवशी सोमवार होता. तेवरावाकडे तिससंनर उपास करीत असत. रात्री जेवणाची खूप नवारी करून नव्याची शेट पहान विचारी झोपी गेली होती. थोडा थकला आल्याने थोडा लायला. नाहींतर नव्याची वाट पहात ती रात्रच जागे.

शिवूने प्रथम शिरीवर हात नारला पुढ्या फुलत केल्या. मूक लागली होती व पाटलीण वाईने पंनपकासाचे जेवण न्याय करून ठेवल्यावर त्याचा समोचित मान न करणे त्याला बरे वाटले नाही. त्याने पाटलीण वाईचे मनांतल्या मनांत आभार मानले व देवाला नमस्कार केला.

शिवूचा अंतरात्मा शांत झाला. आता उचलून नेण्यासारखे काय आहे हे पहान होता. पण तेवद्यांत दुरवाज्यावर थाप मोकून तो दचकला. परमांतून बाहेर उडी मारून जायला भिंत उंच होती. दृष्टीस सरळ दरवाजाचेच बाहेर जाण्याशिवाय दुसरा मार्ग नव्हता. तो काही वेळ वाट्या दहान उभा राहिला व नंतर माळ्यावर जाऊन बसला.

पाटलांनी जोर जोराने दरवाजा ठोकवला. पाटलीण झोपली होती म्हणून नुसली दुरवाज्यावर थाप ठेवून उठली नाही. पण दुरवाजा ठोठावल्यावर घाबळत उठली व कडी काढून दरवाजा उघडला.

पाटलाच्या बळकट्यात मूक लागली होती. पाय पुढून सरळ सैपाकघरांत आल्या. पण तेथे बायकोला बुसती उभी पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. म्हणाला—"बाहेर ना! उशीर का."

"मी हातका वेळ वाट पहात होते. खीर-पुरी कच्ची ठेवली होती देवासमोर. पण आता पाहते तर पुरी-खीर काही नाही. काय झाले कोणास ठाऊक?" बायको म्हणाली.

पाटील मुकनेत तापला होता. त्याला बायकोचे ते भरळ मोलगे चवुराई असेल असे वाटले. म्हणाला—"काय होणार? मूक लागली असेल आणि स्वतःच खाऊन टाकले असतील." बायको कोण येऊन साणार?"

तिने हातका प्रेमाने सैपाक केला होता व नव्याने ते बायको ठेवून तिला मन्गवी राग आला. म्हणाली—"बाई बाई! काय हे बोलणे! माळक्याचे जेवण खाण्याशिवाय मी

कधी उचलावा हात तरी लवला आहे का? मी खावे वी आणखी कोणी थाला तो शेकर शिव साक्षी!"

"या सर्वे यत्ना माझ्यावरून नाही बालणार! तू नाही खावेत तर कोण आला ग खावला येथे!" पाटील काठी घेऊन पत्नीला मारायला धांवला.

शिवू हे सर्व माळ्यावर बसून पहात होता. त्याला पाटलाचा राग थाला. तो माळ्यावरून एकदम उडी मारून खाली आला आणि म्हणाला—"पाटील साहेब! पाटलीण वाईची शिव माझी खरे संगितले

आहे. भीच शिवू म्हणजे तुमचा देव शिव. भीच खाते ते. देखाळा पावले, त्या विचारीला मागवला काय धाडतां !"

हवळ्यांत ग्राहेरून आवाज ऐकू आला "शिवू !"

"आखो !" असे म्हणत झिडू बाहेर निघून गेला.

सर्व प्रसंग जगदी अक्षेक्षितपणे घडल्या-मुळे पाटलाला काय करावे हे सुचले नाही व शिवूचे काम भागले.

खेड्याने माडी बुडवून काढली, पण त्याला काही नेण्यासारखे हातूंत लागले नाही. थोडा वेळ त्याने झाडाखाली भाण्याची वाट पाहिली. थोड्या वेळाने त्याला सैपाकपरांत कोणी गोरगोरलेले शेत असण्याचा भास झाला, जवळ जाऊन ऐकले तेव्हा त्याला शिवूचा आवाज देखील ऐकू आला. त्याला घर मालकाने पकडले असवे असे समजून

त्याने हळूच हाक मारली. पण जिन्यांत आला म्हणून आपुलक उत्तर दिलेले ऐकून त्याला आश्चर्य वाटले.

बाहेर दोघे सेटले व गोर्गे परत निघत घाटेत शिवूने धडकेले वत सांगितले. खंड म्हणाला—"जरे चेरा ! चोरी तर केलीसच आणि घर मी चोरी केली म्हणून सांगितला आझास, अहळू मीर निघाल्यास बुवा !"

शिवू निघून गेल्यावर काही क्षणांनंतर नवरावाचको मानवर त्याशी. वायको म्हणाली "अहो, वपतां काय ! दोघ चोर आहे ! घरा त्याला !"

पाटील काठी घेऊन बाहेर थांबला. पण तोपर्यंत शिवू व खंड दूर निघून गेले होते व पळविल्यात दिसत देखील नव्हते.

त्यानंतर पाटलीन घाईनी पुन्हा भाक्या बडवल्या व तो सोमवार भाकरीवरच मोडवा लागला.

एवढाच फरक

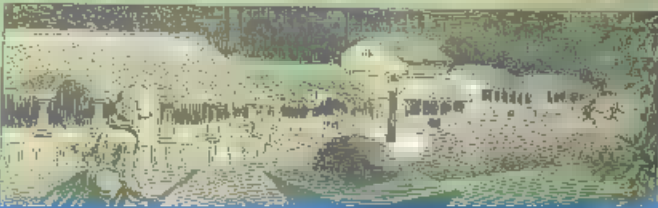
*

[स्वामी रामतीर्थे कथा]

दोघां भासांचे आपसांत मांडण झाले. ते न्यायाधिकाकडे न्याय निवाडा करून घेण्यासाठी गेले. दोघां पैकी एक लक्षाधीश होता व दुसरा अगदी गरीब. न्यायाधिकांने त्यांना विचारले— "तुम्ही दोघे सक्ते भाऊ आहात. मग एक लक्षाधीश व दुसरा इतका गरीब कां झाला की त्याला दोन वेळचे जेवण देखील मिळण्याची भारमार वाटायची ?"

श्रीमंत भाऊ हात जोडून म्हणाला— "जातां कारण मी काय मांगूं ! पांच वर्षांपूर्वी आम्ही आमच्या पडिलांची इस्तेर वाटून घेतली. सारखे वाटे करून

निघले. पन्थेकाला पन्थाय दुसरा काये मिळाले. माझ्या भावाने पन्थाम इतार करचे पाडून विचार केला. आपण श्रीमंत, तो नोकरीना मागे. "तुम्ही जाऊन अमुक काम करा." माझ्याकडे सुद्धा नोकरी होते व आम्हाहि वाहेत. मी त्यांना स्वतः घेत नाही असे नाही. मी म्हणतां "बळा आपण अमुक काम करू या ! मी कधी 'जा करा' असे सांगितले नाही "या करू या " असेच सांगितले व स्थिच्याबरोबर काम करीत आलो. एवढाच फरक आहे. दुसरे काही कारण नाही. इस्तेर वाटून घेतली. सारखे वाटे करून आपणही काही मागावयाचे नाही."

Restore

-

127

+

सत्यमेव जयते

सत्यशील नवनीतपुराचा राजा होता. आपल्या सत्यशील व्यवहाराने त्याने स्वतःचे नांव नार्थक केले. 'जिथे धर्म तिथे जय'! धर्माचा पाया सत्यावर उभारलेला असतो, या गोष्टीवर त्याचा अढळ विश्वास होता. म्हणूनच सद्धमी, कीर्ति, पवित्रता व धर्म त्याच्या घरी सतत बास करीत.

आपल्या राज्याचे वैभव वाढावे, स्थापनाची भवभराय व्हावी व सुख आणि शान्ति नांदाची या हेतूने राजद्वारासमोर उत्राड्यांच कोणतीही वस्तु विवशकाम आली तर राजा स्वतः विवश घेई. यापुढे राजाने जो माल विवश घेतला तो चांगला, असे समजून शोक तो विवश घेऊ लागले. राजाकडे जो माल नेऊन विकाराचा तो उषध सध्या म्हणून उत्तम माल तयार होऊ लागला. अशाप्रकारे देशांत अस्वभाव्य वाढले,

नवगर्भात उद्योग मंत्र्यांचा प्रोत्साहन मिळाले, व्यापार वाढला आणि प्रजा सुखी झाली.

राजधानीत एक गरीब ब्राह्मण व्हान असे. त्याचे दारिद्र्य हात धुऊन त्याच्या पाठीत लगले होते. त्याने विचार केला माझे हे दारिद्र्य विकायला काढले तर अशुभ्य भराची घटकट नाहीशी होईल. या निमित्ताने राजाला वट्टेक की त्याच्या राज्यात माझ्या-शारंग भरीत अनेक देखील जाहेन. त्याने त्याच्याकडे जे जुने काटेक कपडे घांगडी, धावली वगैरे होनी सवाथे एक गाढी बांधून ते विकण्याला निघाला. राजद्वारासमोर ज्या राजाने "दारिद्र्य द्या, दारिद्र्य!" असा ओरडू लागला.

राजाने त्याला येऊनून आवायला सांगितले. राजाने त्याला विचारले—"तुम्ही काय विकता?" तो म्हणाला "माझ्याकड

उ काही आहे ते सर्व मी विकत आहे." असे सांगून त्याने आपले गाढीस सोडले.

"हे सर्व काय?" राजाने विचारले.

"का? माझे दारिद्र्य!" ब्राह्मण म्हणाला.

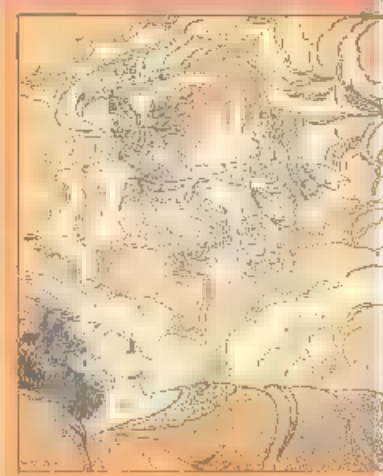
राजा क्षणभर विचारांत पडला. त्याने आपला घर्मे थोडक्याला, आपणाला जास्त केले वाट पहात घराचे लागले बाही. राजाने विचारले "आपली काय किंमत?"

ब्राह्मण म्हणाला "पांचशे सुवर्णमुद्रा."

राजाने विचार केला की मी या ब्राह्मणाला जम पांन्ते सुवर्णमुद्रा दिव्या तर त्याने शक्ति तर जाईलच, त्या सांडक्याच उपयोग करून ब्राह्मणाला थोडी फार निवृत्त देखील राईल. म्हणून त्याने ब्राह्मणाला पांचशे सुवर्णमुद्रा सजिन्यांभून देवदिव्या व त्या ब्राह्मणाने 'दारिद्र्य' विकत घेऊन सजिन्यांत टाकला सांगितले.

गरी राजा आपल्यावर त्याला स्वप्नांत एक देखी बराबाहेर निवून बात असलेली दिसली. राजाने तिला विचारले—"बाई कोण तुम्ही? माझा घरी केव्हा आलात व कोठे निघालात?"

"माझे नांव सद्धमी अत्रपथत मी सुद्धा घरांत सुखसमाधानाने रहात

आले. पण या पुढे येथे माझा निवास करणे शक्य नाही. कारण ते दारिद्र्य स्वतः विकत घेऊन घरांत बाळगले बाहेर. तेव्हा मी कधी राहू!" ती देखी म्हणाली.

"तुम्ही कर्त्री" सत्यशील राजा म्हणाला. लक्ष्मी निवून घेण्यावर राजाला आपल्या एक देखी बाहेर जात असलेली पाहून राजाने तिला विचारले.

ती म्हणाली—"माझे नांव कीर्ति! लक्ष्मी निवून घेण्यावर मला या घरांत कदा काय आश मिळणार म्हणून मी देखील बात

Restore

127

आहे. लक्ष्मी होली नव्हत मला तुझ्या घरांत राहतो आहे.”

लक्ष्मी व श्रीतीच्या पाठोपाठ राजनीति पण नियाळी राजाने तिला अडविले नाही.

मेजर न्याय घेऊ, धर्म घेऊ व राजा विचार करू. हायला उभाची मी आजवर मनाभरचं मेवा केलेली ती सर्व मला लोळून निघून जात आहेत. पण तो तिरभार देखीक मनांत कचरला नाही. निवड्यांत एक देव दिवला. राजाने त्याला विचारले— “कोण रे शवा तू? तुम्ही सर्व माझ्यावर रागावून कां निघालांत?” तो देव म्हणाला “माझे नांव सत्य! धन, मान, त्याच धर्म सर्व निघून गेल्यावर तू माझा आदर करणार नाहीस असा विचार करून मीच निघाले आहे.”

“तू राहिलास तरी पुरे. त्यातच मी समाधान मानून स्वस्थ राहण्याचे ठरविले व

इतरांना जागे दिले. पण तुंच निघून गेल्यास तर मला हे जिणे व्यर्थ व भार चप भसेल. मी म्हणत आहे त्यांत सत्याचा अंश किती आहे हे प्रत्यक्ष मत्स्याजवळ मी पथक सांगू!” असे सांगून मला आकाशपाटे पहान घसून राहिला.

“तुझ्याकडे राहण्याने माझा कधी अनार झाला नाही व पुढेहि होणार नाही म्हणून मी वेथेच रहावयाचे ठरविले आहे. असे सांगून सत्य परतले.

धाच्या वेळाने राजाला हे पाहून आश्चर्य घाटले कां काही वेळापूर्वी निघून गेलेले देव व देवी घरांत येत आहेत. राजाने त्यांना “आतां पत्त कां आलांत,” असे विचारले. त्यांनी उत्तर दिले—“जेथे सत्य वास करते तेथे आम्ही राहतो. पाठोपाठ सत्य न आलेले पाहून आम्हांलाच परतावे लागते.”

अवीक्षित

एक राजा होता. त्याचे नांव कर्ण. त्याचे वीर्यचंद्र नांवाच्या राजाच्या मुलीशी लग्न झाले. मुलीचे नांव वीरांगना होतं. त्यांना एक मुलगा झाला. मुलाची जन्मकुंडली पाहून ज्योतिष्यांनी उत्तम नक्षत्रावर मुलगा झाल्यावर राजाचे अभिषेक केले. राजाने आपल्या मुलाचे नांव अवीक्षित तसे ठेवले.

अवीक्षित मोठा झाला. त्याने सर्व विद्या शिकून त्यांत प्राविण्य मिळविले. जवळपासच्या राज्यांत जोडे स्वदेश असल्याचे वळले कां तो जात असे. प्रत्येक राजकन्या त्याचीच निवड करी. त्याने अनुक्रमे गौरी, कुमरा, लीलावती, कुसुमती वगैरे एकंदर सात राजकन्यांशी विवाह केला.

पुढे दिवाला नामक राजकन्येच्या स्वयंवराची तयारी सुरू झाल्याचे ऐकून अवीक्षित

तिच्या स्वयंवरांत गाग येण्यासाठी आला. अनेक राजकुमार पण हजर होते. अवीक्षित त्यांच्या डोक्यांत सकल होता. दिवाला देखीक याच्याशीच विवाह करणार असे त्यांचा वादले. म्हणून त्यांनी अवीक्षिता एकदा पाहून त्याला चारी बाजूंनी घेरले व कैद केले. दिवालाने स्वतः डोक्यांनी ते दडव पाहिले. निसे त्या राजकुमारांपैकी एकाशी देखील विवाह न करणाने सर्वांना कळविले.

कर्णाला कळले की त्याच्या मुलाला राजकुमारांनी कैद केले आहे. तो एक मोठे सैन्य घेऊन त्याच्यावर चालत आला. सर्व राजकुमारांनी आपापली सैन्य पक्ष करून कर्णाशी युद्ध केले. पण त्या युद्धांत कर्णने त्याचा विरोध केला व अवीक्षितला सोडविले. राजकन्या दिवाला त्याच्याशी

केले नाही. जन्मी नाही तर पुढल्या जन्मी तरी त्याच्याशी विवाह व्हाय या हेतूने तप करण्याचे ठरवून व आपल्या आई बापांचा विशेष घेऊन ती शान्त निवृत्त गेली.

करंधेचे दत्तारव्य झाले होते. जमीन हा एकुलता एक मुलगा त्याला होता. त्याने कसे झाले अकुराई ज्ञानचर्य मत देणारे होते. वंश खूटने कोी काय ही भोनि त्याला वाटे लागली. त्याने राणी योगगता हिचे एक मुल्ले घुबले. ती आपल्या मुलाला म्हणाले "मुक्ताज, ती 'निविच्छ' या जेथ्याचे ठरविले आहे. ते वत वाच, अमनां योगी कोही माविले तर तु ते दान कर. नाही तर माझे वत मोडेल." जमीनने ते कळविले. तिने वत लुग केलापर राखवचा मुख्य पुरोहिताने धार्मिक विधि उरून घोषणा केली की झाला जे कोही कागावयाचे असले त्याने ते मुक्ताज अक्षित याच्याकडे मागून घ्यावे.

तेव्हा करंध जमीनकडे झाला व म्हणाला—"बाळ, मला एक तानू द्या आहे." जमीनने आपल्या नेईला वचन दिले होते. म्हणून त्याला आपले प्रेक्षचर्य शिवाय इतर कोणाशी त्या काण्याचे कळू सोडायें नवले.

पुढे कोही दिवसांनी तो शान्त शिकाराम गेलो अमनां त्याला तेथे एका भीची विकाली एके धाली—"बाबा! बाबा!" स्वकीयनया आहार्य वाटले. त्याने जवळ काजून पाहिले तर एका तपस्विनीला एका राक्षसने भरले होते. तपस्विने त्या राक्षसाचा वध करून त्या तपस्विनीला सोडविले. त्याच वेळी तेथे पुष्पवृक्षी झाली व तीन देव प्रगट झाले. त्यांनी जमीननेचे अभिन्दन करून त्याला त्या तपस्विनीशी विवाह करण्यास सांगितले. तेव्हा जमीन म्हणाला—"मी विद्यालयास लस करण्याचे ठरविले आहे. तिच्या शिवाय मी इतर कोणाशी लस करणार नाही."

देव म्हणाले—"हीच तर विद्याल आहे." ते ऐकून त्याने त्या तपस्विनीकडे जाऊन लक्षपूर्वक पाहिले. त्याचे विशालाला जोडले. तो विशाला वगेवर राजधानीभ परत नेत असता वाटेत एका गंधर्वराजाची गांठ पडली. गंधर्वराजा म्हणाला—"ही विद्याल पुढे जन्मी नव्ही मुळगी होती. तुम्ही दोघांन्त माझ्या राजधानीत यावे."

दोघे गंधर्वराजा वगेवर गेवर्च सोंकत शेली व कांही काळ गंधर्वी लोकांतच राहिली, जमीनने आपला हट्ट सोडला नाही.

कालक्रमाने विशालाला एक मुलगा झाला. त्याचे नांव दोघांनी मस्त बले. टेवले. मंतर जमीनने वाचपा व मुलासह स्वदेगी पग्न आला.

एके दिवशी वगेव आपल्या मुलाला म्हणाला—"आता मी वानप्रस्थाश्रम व्याव-याचे ठरविले आहे. तुझा राज्याभिषेक करून मी जाणार आहे."

पण जमीन म्हणाला—"बाबा! मला राजकुमारीने कैद करून अपमानित केले आहे. मी राज्याभिषेकास योग्य नाही." जमीनने आपला हट्ट सोडला नाही.

ल्लास नयार झाली. पण जमीनने ल्लास तयार झाला नाही. विद्यालाने त्याचे प्रेम बळने जले नाही. पण तिच्यासमोर त्याच्या प्रतिष्ठेची राजकुमारीनी त्याला कैद केले होते. तिच्या बापांनी त्या राजकुमारीला तो अत्याय काय दिला होता. म्हणून जमीनने तिच्याशी लज करणाने नाकारले. शेवटी पैतापुत्र आल्या राजधानीत परतले. जमीनने त्याचा प्रेक्षचर्य वगेव घेण्याचे ठरविले. निकडे विशालाने पण जमीनने दिले होते. म्हणून त्याला आपले प्रेक्षचर्य शिवाय इतर कोणाशी त्या काण्याचे कळू सोडायें नवले.

Restore

127

पण तो म्हणाल्य—“पाहिजे तर तुम्ही माझा मुलगा मरुत याचा राज्याभिषेक करून घ्याच्यार गज्यभार टाक्यार.”

म्हाताच्याने साह्याजानें मरुतचा राज्याभिषेक केला व वानप्रस्थाश्रम स्वीकारला. पुढे काही दिवसांनी अवीक्षितने देखील वानप्रस्थाश्रमांत प्रवेश केला.

मरुत राज्य करीत असतां राज्यांत नाग वाढलेले त्याला आढळून आले. त्र्यम्बीसुनी जमन होऊन रक्षणासाठी राजाकडे धावले. मरुतने नागलोकावर सर्वतोक्ताचा पयोग केला. त्यामुळे नागवातीचा नाश होऊन लागला. त्यांनी येऊन विशालाकडे तक्रार करून तो सहार थांबविण्यास मागितले.

लक्ष्मणानीं ती तपश्चर्या करीत असतां एकदां ती गंगेवर जांभीळीला गेली होती. तेव्हां नागराज तिन्या भेटला व आदरपूर्वक

आपल्या देवांत बोलवून येऊन शेजा. त्यानें आतिथ्य कर्यार उद्यम केला होता. म्हणून विशालानें त्याचें रक्षक करण्याचें वचन दिलें. तिनें रागांत जाऊन अवीक्षितला विनंति केली कीं त्यानें मरुतला बोलवून हा नागवातीचा सहार थांबवाय. अवीक्षितनें मरुतला बोलवून तो सहार थांबविण्यास सांगितले. परंतु मरुत हट्टाला पेटला होता. त्यानें तें कबूल केलें नाहीं.

त्यावर अवीक्षितला राग आला व तो मुखाचीं युद्ध वज्रण्यास तयार झाला. तें ऐकून त्र्यम्बी व मुनीं आले व म्हणाले—“आतां आम्हांला नागांचें भय राहिलें नाहीं व त्यांचा देखील मृत्यु भय राहिलें नाहीं.” त्यांनीं पिता पुत्रांचें युद्ध थांबविले.

मरुतनें आपल्या अविनीत वागण्याची बदल प्रत्येकवट माफी मागितली.

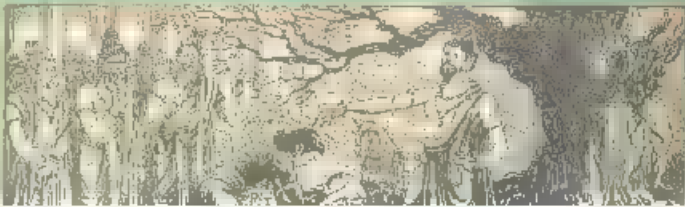

अनंतोत्थेहून गणपदनान मनेतर निपटें ते करून इत्य इत्याला निर्दीर्घ करणारें होतें. सारी ज्योथ्या नगरी रडत होती. दुर्गांत लोक उभे होते. कांहीं लोक रथा-भारत धांवत होते. कांहीं रथासमेर येऊन मुक्ताला म्हणत होते—“सुमंत्रा, रथ भाव-जरा हाक रे! छत्र तिघांना पाहण्याचें गरम पुन्हां या जन्मां मिळतें कीं नाहीं कोणता ठाऊक !”

मिळते राखवाक्यान दशरथ एकदम जागा झालेनासात उठत व म्हणाला—“मला गमाळा भेटावयाचे आढे.” असें म्हणत तो राखन दशरथाद्वारे आला. कौशल्या व सुमित्रा, अनंतमुनीं, सर्व स्त्रिया वनरयापासोपाठ

राजवाड्याबाहेर आल्या. राजा दशरथ बोर-बुग म्हणाला—“सुमंत्रा, रथ थांबव !” रथानें विस्वाचा जाचाज पैकून मागे पाडिलें. त्याचें हृदय कळकळून आलें. एण इत्य फ्योर करून म्हणाला—“सुमंत्रा ! मला इत्य पाहणत नाहीं. जोरानें रथ हाक !” सुमंत्रानें रथाचा वेग वाटवण्याचा यत्न केला. पण थोडेच पुढे फकल टाकीत ना. त्या जनवराना मुझां रायाचा वियोग बसत वाटूं आगला.

दशरथ राजाला त्याचे मंत्री म्हणाले—“महाराज ! रायानें स्वकर परत यावे असें वाटत असेल तर आम्हाच्या पतें महाराजांना विरोध चायला जातून पुढे जाऊ नये.”

Restore

-

127

+

दशरथ राजा उगा होता तेथेच बसला. सर्व मंत्री पण बसले. रथ दृष्टीमाह होईपर्यंत सर्व तेथेच बसून राहिले.

राम वनवासाला निघून गेल्यानंतर ज्योच्या नगरी ओसाड पडल्यासारखी झाली. सर्व नगरावर जणु कांही भैतकळा दिसू लागली.

दशरथ कांही अंतर शमन्या मार्गे चालत गेला व हताश होऊन परतला. राजवाल्याच्या दरवाज्यांतच तो बसून राहिला. कौशल्या व कैकेयीने त्याला हात देऊन उभे करण्याचा प्रयत्न केला. दशरथ कैकेयीला म्हणाला—

“माझ्या वंशाळा तू स्वर्ग देखील काढू नकोस. शानपासून तू माझ्याशी येथे नकोस व आपले तोंड दाखवू नकोस. तुझा भासा संबंध कायमचा तुटला. डोक्याममोरून चालूनी हो. तुझ्या मुलाने माझे आदर केले तरी मी त्याने केलेल्या पिडरानाळा हात देखील काढणार नाही.” असे त्रांगून दशरथ कौशल्याच्या महालांत निघून गेला.

सुरास्ताच्या सुमारास रामाचा रथ लवसा नदीच्या काठी येऊन पोचला. अज्योचे नागरिक रथमागेमागे तैथपथेत येऊन पोचले. रामाने त्यांना अनेक प्रकारे समजावून सांगितले. पण त्यांनी रामाबरोबर रानांत राहण्याचा इष्ट सोडला नाही. ते म्हणाले— “जेथे राम तेथे ज्योच्या !”

सुमंत्राने त्यांचे घोडे सोडले व त्यांना पायी दाखविले. तथापि ते घोडे चरत नव्हते की पाणी पीत नव्हते. जनावरांच्या मनाचीच ही स्थिति शाकी होवी तर रामाचे आशेष्ट व नागरिक यांच्या मनाची काय स्थिति शाकी असेल हे सांगायलाच नको.

लक्ष्मण व सुमंत्र दोघांनी मिळून सीता-रामासाठी पन्नांचा बिछाना तयार केला.

ज्ये शोचल्यावर सुमंत्र व लक्ष्मण रथम बाजूला बसून रात्रभर बोलत बसले.

रानाबरोबर जे नागरिक चाले होते ते दमून भागून गेल्यामुळे नदी काठी शोपी गेली. व्हाटे रानात उठून सुमंत्राला सोळाविले आणि म्हणाला— “लोक ज्योच्याच यापी रथ दूर वेळून चळ. नादींतर हे सर्व रानांत येतील. त्यांच्या हाळनपेष्टा फल पाहवणार नाहीत.”

सुमंत्र रथ तैयार करून आला. राम रथात बसल्यावर त्याला म्हणाला— “बाबा रे ! रथ पाचोळ्यावरून हांक. म्हणजे रथ कोठे गेला हे कळणार नाही. नाही तर लोक फटोपाट येतील.”

रामाने सांगितल्या प्रमाणे सुमंत्राने केले. रथ कोठे गेला हे कळणे नक्कल नव्हते.

जनावरांवर लोकांना कळले की राम त्यांना सोडून निघून गेला. आपल्या भाव्याची निंदा करीत ते ज्योच्याला परतले.

उवाडण्याच्या सुमारास रथ गुप्कळ दूर निघून गेला. कांशाल राज्याच्या दक्षिणे-कडील प्रदेश वार पळून गंगा नदीच्या काठावर येऊन पोचला. धुंगनेपुरानविक माचत तू सुमंत्राने रहा. आज माझे केवढे एका वडाच्या झाडाजवळ सुमंत्राने रथ भाग्य की तू माझा पाहुण म्हणून आलास !”

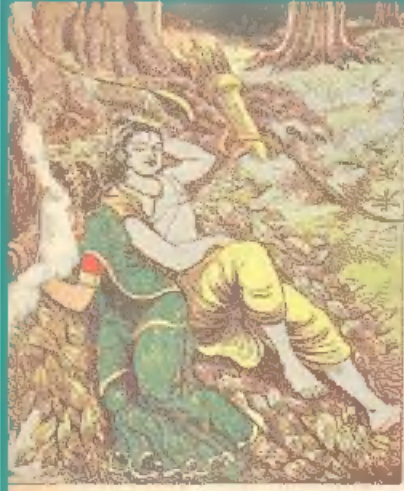

बांगवला. घोडे सोडले. त्यांचे दाणापाणी उरकून राम, लक्ष्मण व सीता वडाच्या झाडाखाली बसले होते तेथे आला.

इतक्यांत रामाचा सत्ता व गंगे काठच्या रामाचा निपावराचा गुह रास माल्याचे कळल्यावर त्याला भेटण्यासाठी आला. त्याला येत असलेला पाहून राम आनंदाने त्याला मेथवळ सामोरा गेला.

गुह रामाला मदगद् कंठाने म्हणाला—

“रामा, माझ्या वा शरीर मनालाच ज्योच्या माचत तू सुमंत्राने रहा. आज माझे केवढे एका वडाच्या झाडाजवळ सुमंत्राने रथ भाग्य की तू माझा पाहुण म्हणून आलास !”

नंतर गुहानें रामलक्ष्मण व सीतेसाठी संपाद करायला सांगितलें. गुह राजाला म्हणाला—“रामा, तूं तेथेच रहा. माझ्या या राज्यार्थें तूं रक्षण कर. हे तुजेंच राज्य आहे व माझी जबाब ही आजपासून तुझी आहे.”

राम गुहाला राम आर्क्षिण करून म्हणाला—“सख्य मित्रा! तूं मज्हा मेटण्यासाठी पायी चालत आलास. झाडून जास्त मला काय हवें. आरलें हे राज्य तुंच संपाद. मला बघवळ वखें धारण करून बघवाय करायला आहे.

रात्री लक्ष्मण व निबाद राजा गुह दोघांनीं निवून सीता रामांची सेवा कोठळीं पाने अवरून तयार केली व दोघे एका वाजुला जाऊन बोलत बसले. काही वेळांनीं गुह म्हणाला—“बाळा लक्ष्मणा, तूं मुला आलां झोपलास तरी चालेच. मी रात्रभर पाहारा देतो. आम्हांला रात्रभर जामाण्याची संवय आहे.” पण लक्ष्मण म्हणाला—“मी स्वतः म्हणून सीता रामांच्या रक्षणाची जबाबदारी स्वतःच घेतली आहे. तेव्हां मी झोपणार नाही.” म्हणून गुह लक्ष्मणाच्या सोबतीला रात्र भर त्याच्याशी बोलत बसला. अयोध्येला जे काही घडलें ते ऐकून गुहाला फार वाईट वाटलें.

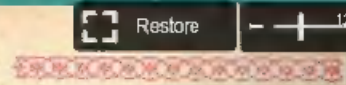
सकाळीं पक्षांचा कलरव ऐकून सीता व राम जागे झाले. रामानें लक्ष्मणाला बोळाविलें आणि म्हणाला—“बळा, मंगे पार लक्ष्मण गेलें पाहिजे.” लक्ष्मण निबाद राजा गुह व सारथी सुमंत्र दोघांना बोळावून घेऊन आला. राम गुहाला म्हणाला—“सख्य मित्रा! मंगा पार फक्त जावयाचें आहे.” गुहानें आर्क्षणा साथी मित्रांना बोळावून नाचा तयार करण्यास सांगितलें.

रामानें सुमंत्राला बोळावून म्हटलें—“तुम्ही मला बडिलांसारखे जाह्या. तुम्हांला अयोध्येला

परत जायला सांगतांना मला फार वाईट वाटते. पण तुम्ही गेल्या वाहीं तर बावांना आम्ही असतच काळजी वाटेच. त्यांचा आत्म्या सर्वांचा साक्षांग प्रणाम संभूत आत्म्या स्त्रीने लांगी थी आत्म्या रागांत कससा देखील नस नाही. आम्ही सर्व सुखाल आहो. चवदा वर्षे पुरी होजांच आम्ही त्यांच्या दर्शनान्त धावत येऊं. भरतला आगोळाहून बोलवून ज्या व त्याचा राज्यानिषेक करून टाका. कारण अंगणा राक्ष नसेल तर प्रजेला फार बड मोलावे लागतील."

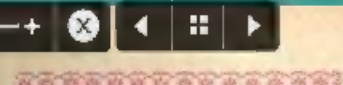

सुमंत्र म्हणाला— "हा रिक्तता रथ परत आल्यांना पाहून मला राजा व मजा वाडतील व मला नाचें ठेवून बोंड फिरवून बघतील. त्यांना मी काय उत्तर देऊं? सारथी गणांगणावरून रथ रिकामा वेंउन आला तर त्याचा मान राडील का? कौशल्या मातेला मी कोणत्या गोडानें जाऊन सांगूं की मी रामाच्या सुलक्षण रानांत पोचवून आलों? त्यापेक्षां रामा, मला आपल्याचरींवर येऊन बघ. मी शिखर पक्षर येऊन येत जाईन व तुला देत जाईन."

"सुध्या! तू परत येला नाहीस तर मी रानांत गेलो आहे की नाही हे कैकेयी मातेला तरी कसे कळणार? बावांनी दिलेले वचन पुरे झाले की नाही याची खात्री नको का पडवून साधला?" राम म्हणाला.

शेवटी सुमंत्राला परत जावे लागले. तो गेल्यावर रामाच्या सांगण्यावरून मुद्द बडाचा बोक वेंउन आला. रामानें वैटरणा-माखला कैसांवा तोचीक लावून जडा बांधून वेतक्या.

नंतर रामलक्ष्मण व सीता नावेंत बसली. रामानें गुराजाचा निशेप घेतला व नाव

मोडण्यास सांगितले. नाव चाळ लागली. सीतेनें नावेंत बसूनच गंगेला नमस्कार केला व म्हणाली— "शंभे भारीरथी! मी चवदा वर्षे रानांत राहून परत येईम तेन्हां तुझ्या नावानें द्राक्षणांना एक लक्ष गाई व अजबखान बगीन. तुझ्या तिरावर जी जी देवळे वाहेत त्यांचें दर्शन करून दान धर्म करीन. आम्हांला सुलक्षण परत येण्यास जाशीवां दे."

नाव तुमच्या तिरावर पोचली. रामानें, लक्ष्मण व सीते सड वरत देशांत पाऊल टाकले. तिथें थारों चाळ लागली. पुढें लक्ष्मण होता, त्याच्या मागे सीता व शेवटी राम जाऊत होता.

गंगे पलीकडे उभा राहून सुमंत्र उभा राहून तिघांकडे पहात होता. त्याच्या डोक्यांतून नयनप्रवाह चाळ होता. यिचे दृष्टी आद होईपर्यंत तो रड लावून पहात होता.

रामलक्ष्मण शिखर करीत पुढें जात होते. त्या रात्री ते एका शाडालाही उतरले. थन-बासांतली मी पडिकी राज होती. कारण बरोबर सुमंत्र देखील नव्हता. दोघांनीं मिळून सीतेचे रक्षण करावयाचें होतें. राम व लक्ष्मण दोघांच्या मनांत निरमिराक्या विचा-

रानी काहूर मानधिया. नावा किती दुखी असतील! आणि कैकेयी माता! मुलाला राजा करण्याच्या प्रयत्नांत पतीचा धान करावला तयार झाली. शर्म, अर्थ व धर्म बापेकी वान हाच सर्वोत सामर्थ्यशाली आहे असें म्हटले पाहिजे. बाहींतर बाप स्वतःच्या मुलास कधी रानांत धाडील का? भरताला तरी राज्यचें सुख कायेंल का? कैकेयी मातेच्या हट्टामुळे राज्यावर केवढे हे संकट! तिच्यामुळे पिता-पुत्रांची मना-पुत्रांची ही ताटातुट झाली. हे अव्ययेचें राज्यच काय सारें जग स्वतःच्या पराक्रमानें मिळणें शक्य

आहे. वडिलांच्या इच्छेकरितां सिंहासनाला लाव मारली.

रामाला शोप आली नाही. त्याच्या डोक्यांतून वारणा अश्रुप्रवाह चालू होता. लक्ष्मणाने ते पाहिले व त्याचे सांत्वन केले. तेव्हां रामाच्या मनाला धीर आला. वनवास करण्याचे त्याने स्वतः कबूल केले ही गोष्ट त्याला आठवली.

सकाळी तिघांनी गंगेवर स्नान केले. गंगा, यमुना व सरस्वती या तीन नद्यांच्या पवित्र संगमावर येऊन पोचले. जवळच भरद्वाज मुनींचा आश्रम होता. ते आश्रमांत पोचले तोपर्यंत काळोख पडू लागला होता. रामाने थोडक्यांत वनवास करण्याचे कारण सांगून विनंति केली की, कोणाला त्रास होणार नाही व ऋषी मुनींची सेवा होऊ शकेल असे रानांत राहण्यास सोयस्कर स्थान सांगावे.

“तुला तुझ्या वडिलांनी निष्कारण रानांत पाठविले, हे मला पूर्वीच कळले आहे. पण त्यामुळे अनायास तुझे दर्शन घडले. या आश्रमांतच तू एक पर्णकुटी करून चौदा वर्षे राहिलास तर मला आनंदच होईल.”

राम म्हणाला—“मुनिवर! आम्ही आपल्या आश्रमांत आहोत हे कळले तर सारी अयोध्या नगरी येथे येईल. म्हणून दूर कोठे तरी रहायला स्थान सांगावे. सीता सुद्धा वगैरे आली आहे. ती जनक राजाची लाडकी कन्या आहे. तिचे मनलागेल असें समीप स्थान सांगावे.”

भरद्वाज म्हणाले—“रामा, येथे राहणे तुला पसंत नसेल तर येथून दहा कोसावर चित्रकूट नांवाचा एक सुंदर पर्वत आहे. तेथे जाऊन तू रहा. त्या पर्वतावर सहस्रावधि वर्षांपासून मुनींचा वास होत राहिला आहे. तेथे आश्रम करून तू राहावे.”

